

Reconstructie Historische Moestuin Vliek

Projectverhaal 20230217 Henk Urlings

Aanleiding in de complexe ontwikkeling van deze historische moestuin is de behoefte aan een serre. Bij het moestuinieren in de omvang en in de manier van werken, wat wij voorstaan, zou een serre een meer dan welkome aanvulling zijn. Bekend was dat ooit een serre een wezenlijk onderdeel vormde van de moestuin die bij het kasteel Vliek behoorde.

Beginnen bij het begin.

Het kasteel Vliek, beter huize Vliek, werd in 1894 eigendom van de familie van Meeuwen. Vanaf toen is meer bekend over de kasteelmoestuin. Deze lag aan de overkant van de weg, voorlangs het kasteel, gunstig tegenover de keuken. De moestuin was deels omsloten door moestuinmuren. Deze zijn er nog steeds en zijn rijksmonument.

Deze historische moestuinmuren dateren van einde 18^e eeuw. De moestuin moet minstens zo oud zijn. Feitelijk vormen deze muren 2 compartimenten. Het voorste deel (aan de straat gelegen) is de moestuin. Het achterste deel is vooral in gebruik geweest als boomgaard, fruitweide. De familie van Meeuwen had personeel voor het onderhoud van park en moestuin. Zoals bij veel landgoedparken en ook -moestuinen werd na de oorlog enig verval waarneembaar. Zo veranderden de moestuin en de boomgaard tot weiland. De serre verdween ook. De familie van Meeuwen verkocht het landgoed en kasteel. Uiteindelijk werd het landgoed opgesplitst. Enkele pachters kochten hun boerderij. Het deel aan de overzijde van de doorgaande weg bleef aanvankelijk nog eigendom van de familie van Meeuwen. Er kwam een nieuwe woning aan de Nieuwe Vliekerweg. Na het overlijden van mevr. van Meeuwen verwierf de familie Curfs de eigendommen en kreeg dit gebied de status van landgoed met de naam "Landgoed Biesenbergh". De "Kwallef van Vliek" maakt hiervan deel uit.

foto John Drummen

In 2013 leidde een verkennend gesprek van enkele IVN-leden met de eigenaren (de familie Curfs) tot het initiatief voor het herstel van de kasteelmoestuin. Advies en steun was er van de Bosgroep Zuid Nederland. De moestuin kreeg de naam "Kwallef van Vliek". Kwallef is het Ulestratense woord voor koolhof of moestuin. Als samentuin heeft deze organisatie alle uitingen van een coöperatieve moestuin-economie. Het is een verband van 'n vijftiental actieve vrijwilligers / deelnemers en is bepaald geen volkstuin. De moestuin heeft een eigentijdse indeling in percelen en paden. Het overheersende groen is doorspekt met stroken en perken bloemen. Het gebruik van de groentepercelen volgt het vruchtwisselplan en er wordt biologisch geteeld. Graag doen we de poort open voor bezoekers, spontaan of na afspraak.

Open-dagen worden als een tuinfeest georganiseerd met veel aandacht van lokale bevolking en ook enthousiaste passanten. Bijzonder is dat de basisschool actief betrokken is. Van groep 7 komen een 6-tal leerlingen wekelijks enkele uurtjes om op hun perceeltje te planten, te zaaien en te oogsten.

De serre-wens evolueerde. Bekend was de plek van de voormalige serre. Er was een vermoeden van een gebogen serre. Er werd gedacht aan een serre van 7 m lengte en 2,5 m breed, met een uitgediept pad in het midden. Zo kon de hoogte beperkt blijven. Technisch waren er weinig vraagstukken en de serre zou in eigen beheer te realiseren zijn.

Ook werden we er meer overtuigd van dat voor zulke serre vergunning moest worden aangevraagd, meer middelen benodigd zouden zijn en dat vanwege de monumentenstatus van de moestuinmuren ook afstemming moest komen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

We hebben de sympathie van het gemeentebestuur (Raad en College) van gemeente Meerssen, blijkens hun bezoek aan de kwallef in 2020. Er werd ingezet op een verkennend gesprek. Een brief aan het gemeentebestuur leidde tot een ambtelijke behandeling. Het ging ons echter te snel en mogelijke ambtelijke standpunten zouden mogelijk onomkeerbaar zijn. Op dat moment waren we in gesprek met de Stichting Leader en met het RCE. Met de ambtenaar van gemeente Meerssen is contact opgenomen en hem de situatie uitgelegd.

De behandeling is gestopt en in afstemming met Leader zou het proces later opnieuw worden opgepakt.

Aanvankelijk werd ingezet op alleen de bouw van de serre. Nader beschouwd bleek de restauratie van de historische moestuinmuren ook noodzakelijk. Primair nodig omdat de serre tegen de moestuinmuur leunt. Doch een verdere beoordeling gaf aan dat enkele onderdelen bouwvallig zijn. De dekplaten van mergel zijn deels aan vernieuwing toe en het voegwerk is bovenal slecht.

De restauratie van de historische moestuinmuren vormt inmiddels het tweede onderdeel van het project.

Van de moestuinmuren is het volgende opgenomen als beschrijving RCE:

“Rechthoekige 19- of laat 18-eeuwse moestuinmuren, die twee aan de ZO-zijde van de oprijlaan en aan de NW-zijde van de straat Vliek grenzende rechthoekige voormalige moestuinen gedeeltelijk omlijsten. Van de westelijke moestuin zijn de muren aan de NW-en NO- zijde door bakstenen pijlers met mergelstenen afdekplaten geleed, terwijl de scheidingsmuur tussen deze en de oostelijke moestuin vlak is afgewerkt. Aan de zijde van de oostelijke moestuin is deze scheidingsmuur van enkele steunpijlers voorzien. De muur aan de NO-zijde van de oostelijke moestuin is vlak afgewerkt. Van de muur aan de ZO-zijde van deze tuin is alleen het gedeelte, dat de tuin naar de Catharinastraat keert bewaard gebleven; deze keermuur zet zich aan de NO-zijde van de moestuin nog een stukje langs de straatweg Vliek voort”.

Gaandeweg is er ook interesse gekomen voor het ook in ere herstellen van het tweede compartiment “de boomgaard”. Hiernaar is nog weinig onderzoek verricht. Het is voorts als 3^e projectdeel opgenomen.

Veel steun en motivatie ontleen we aan de "Handreiking historische moestuinen" (www.historischemoestuinen.nl) . Enkele citaten:

"een zoektocht naar mogelijkheden om op deze vergeten en vaak verwaarloosde cultuurhistorische plaatsen wederom mensen te laten genieten, mensen te inspireren en laten verwonderen over de natuur, haar oogst en haar verschijningsvormen zoals zij dat eeuwen lang deden, maar wel in het hier en nu en op wijzen die passen bij de huidige eigenaars, beheerders en bezoekers".

En "De moestuin completeert het spectrum van natuur – cultuur – ontmoetingen op het landgoed (naast park, siertuin, bos en natuur)".

Ingrediënten van een historische moestuin, volgens deze handreiking, zijn:

- rechthoekige of vierkante ruimte;
- omgrenzing door hoge haag / muur, als windbreker, warm microklimaat;
- de unieke poort (romantische toegang tot specifieke tuinwereld);
- een aantrekkelijke verblijfsplek (biedt rust, meditatie);
- een assenkruis van ruime paden met water in het centrum;
- een venster op de buitenwereld (in de omheining);
- een muurkas;
- voor de relatie met landgoed een verbindende structuur in paden, vakken, zichtlijnen en overgangsräume;
- relatie van de eigenaar met de vrijwilligers; en
- relatie met de omringende bewoners, het dorp en regio.

Na de reconstructie zal de Kwallef van Vliek hieraan volledig voldoen.

De serre is momenteel het belangrijkste ontbrekende deel.

Een vriend hielp ons aan een gedegen kadastraal onderzoeksrapport. Hieruit bleek dat de voormalige serre moest zijn gebouwd omstreeks 1908. In een veldwerktekening vonden we de maten, 22,8 m x 4,4 m. De moestuinmuren staan pas veel later op de kadastertekeningen. Tot 1974 staat de serre nog

geregistreerd. Maar de nog aanwezige fysieke aftekeningen stemmen niet overeen met de vermelde maten. Wel kregen we meer het idee om de serre serieus aan te pakken en op de meest waarschijnlijke oorspronkelijke maat van 11,5m x 4m te realiseren.

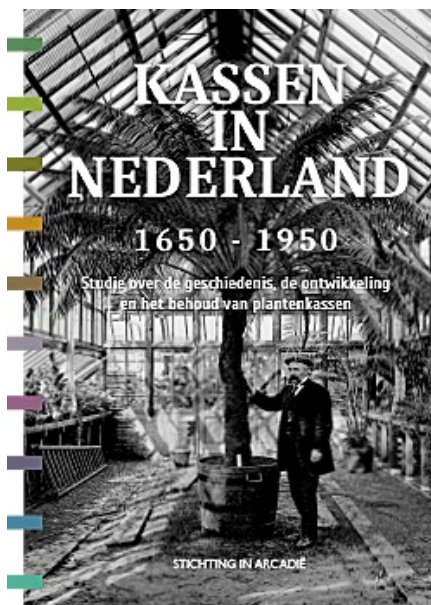
Vanaf dat moment ging ons serre-project een andere fase in. De aanvraag voor het subsidietraject met Leader zou worden opgepakt. Ook moest een geschiedkundig onderzoek worden gedaan, met een goede dossiervorming. We kwamen tot een projectstructuur. Deze ziet er uit als volgt:

Projectleider	Henk Urlings
Techniek en realisatie	Paul Curfs en Raijmond Ghysen
Financiën	Cecile Tilli en Piet Schols
Geschiedenis en dossier	Fred Erkenbosch en Lisette Siebers
Bedrijfsvoering en communicatie	Peter Ummels en Wim Ghysen

Alle projectgroepleden zijn vrijwilligers / lid van de "Kwallef van Vliek"

Geschiedkundig onderzoek.

Na een gesprek met de heer van Hees, van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) is een breed onderzoek gestart. Het bestuderen van het omvangrijke (digitale) boekwerk "Kassen in Nederland", gaf ons een houvast.

Er is onderzoek gedaan naar nog zichtbare sporen van de vroegere serre. Met vele oude Ulestratenaren is er gesproken en hun vaak vage herinneringen zijn

keurig opgetekend. Er is speurwerk verricht naar vergelijkbare oude boogserres in Nederland en België. veel voorbeelden zijn er niet meer, nog slechts een handvol. Bij kasteeltje Gurtsenich in Houthem staat nog een mooi exemplaar.

Serre Vroenhof Houthem (± 1850)

Ook is er gezocht bij andere instanties en archieven. Dit leverde helaas nagenoeg geen nieuwe informatie. In een uitgebreid dossier zijn al de bevindingen met nodige foto's verzameld. Lisette Siebers, Fred Erkenbosch en Henk Urlings hebben niet alles gevonden wat ze zochten, maar er is meer dan voldoende informatie verzameld om met recht te kunnen spreken van een geloofwaardig en compleet beeld van de voormalige serre.

Vooraf het speurwerk ter plaatse bracht veel duidelijkheid. De serre is in tegenstelling tot de informatie van het kadaster in oppervlak 11,5 x 4 m groot.

De aftekening op de rechterzijmuur, nog beter aangetoond op een oudere foto van het RCE, geven de contour aan van de boogconstructie. Maar onduidelijk bleef hoe de boog aansloot op de achterliggende moestuinmuur.

De opgraving van de fundering van de stenen plint en de witgekalkte achterwand van de serre vormen onmiskenbare bewijzen van deze maatvoering.

Lang was de redenatie levend dat de boog overging in een hellend vlak, dat hoog aansloot aan de muur. Mogelijk was de muur hoger of was er een constructie bovenop de muur. Echter er is geen aanwijzing gevonden op of aan de muur voor de bevestiging van de serrebogen. Mogelijk zijn deze verdwenen toen buurtgenoten de betonnen dekplaat maakten. Een kleine foto van mijn vader Jo Urlings met paard, van ± 1942 , gaf na uitvergroting duidelijk antwoord. De boog ging over de nok door weer naar beneden, tot aan de muur.

Toen werd ook aannemelijk dat er een goot moet zijn geweest, langs de muur. De nog aanwezige beugels aan de muur lijken deze goot te hebben gedragen. Het regenwater zal zijn opgevangen in de goot en naar de waterdicht afgewerkte bak in de grond geleid. In de kopse vlakke wand zal de toegangsdeur geweest zijn. Er is nooit twijfel geweest over het principe van een staalconstructie van gebogen T-staal met beglazing. Uit bestudering van het boek "Kassen in Nederland" blijkt dat een glasbreedte van ± 45 cm past bij de vermoedelijke bouw van de serre in 1908.

Ter plaatse van de serre zijn er geen mergelafdekplaten bovenop de moestuinmuren, maar is er een betonnen afdekking. Dat is opvallend. De verklaring kwam van een van de hoogbejaarde buurtbewoners. Na de oorlog behoorden de muren tot het speelterrein van de jeugd uit de buurt. Enkele ouders (o.a. Heinen, Voncken, Ubachs) vonden het onderhand gevaarlijk worden, omdat de mergelkappen los lagen. zij hebben in overleg met de fam. van Meeuwen de mergelkappen vervangen door een afdekplaat van beton. Deze is van prima kwaliteit. Het verhaal draagt bij tot de geschiedenis en is alle reden om de betonnen afdekplaat te behouden.

Hiermede is eigenlijk het grove reconstructieontwerp van de vroegere serre compleet. Gedurende de ontwikkeling van bovenstaand idee is voortdurend vergelijk gezocht met andere nog bestaande boogserres. In totaal zijn er nog slechts een handvol serres bekend in Nederland en België. Er zijn geen tegenstrijdige redematies gevonden mbt bovenstaand idee.

Voor de herbouw van de serre zijn nu enkele mogelijkheden. Gaan we voor de reconstructie van de vroegere serre, conform boven beschreven idee of kiezen we voor een minder gecompliceerde vorm met wederom meerdere mogelijkheden.

We zien het als een uitdaging/opdracht om de serre in de oorspronkelijke vorm te herbouwen. Technisch gezien zijn er wel enkele onderdelen die nader

onderzocht moeten worden, zoals de gootconstructie en de bevestiging van de bogen aan deze goot. Deze lijken zeker oplosbaar. Meest reële vervolg is om in overleg te gaan met een serrebouwer (bijvoorbeeld DeVisscher), die bekend is met dit soort constructies.

De eerder omschreven ontwikkelingen zijn al een poos afgerond. Maar dan komen andere zaken aan de orde, zoals een nadere verkenning of het subsidietraject kans van slagen heeft en of de gemeente Meerssen een omgevingsvergunning wil en kan afgeven.

Voor het verkrijgen van subsidie zijn er meerdere sporen met even zoveel mogelijke opties van te verkrijgen bijdragen. Via de Provincie, bijvoorbeeld, is een restauratiesubsidie voor de muren mogelijk. Ook via het RCE (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) is een subsidie te verkrijgen. Er zijn nog enkele opties, waarbij private organisaties middels een donatie kunnen bijdragen. We zochten naar de meest effectieve en kansrijke optie en dat is via Leader. Dit is een organisatie, die valt onder de provincie en die alle mogelijke overheidssubsidies bundelt, waarbij vooral ook "Europees geld" wordt ingezet. Het is zo mogelijk om totaal 55% van de begrote kosten uitgekeerd te krijgen. Voorwaarde hierbij is dat de gemeente 'n kleine helft van dit bedrag middels cofinanciering bijdraagt. Een en ander heeft nogal wat overleg gekost met zowel gemeente als de Leader-organisatie. De ingediende stukken bestaan uit een projectplan, een begroting met een flinke stapel offertes, tekeningen, foto's en nog enkele motivaties. Einde december 2022 is door al de nodige partijen positief besloten. Er wordt een finaal positief en formeel besluit vanwege Gedeputeerde Staten van de Provincie in het voorjaar van 2023 verwacht.

Naast de subsidie en de inzet van de vrijwilligers blijft nog flink bedrag open staan. IVN-Ulestraten heeft ons een mooi bedrag geschonken, dat we voorlopig als startkapitaal gaan gebruiken, maar feitelijk bedoeld is als bijdrage voor de realisatie van de serre.

Een actief moestuinier in Ulestraten, die ook een bouwkundig tekenbureau heeft de bouwtekeningen als sponsoring uitgevoerd. Raymond Mohnen (Het Tekenhuis) nogmaals bedankt voor jouw professionele hulp.

Het verkrijgen van de omgevingsvergunning is een parallel traject. De gemeente Meerssen geeft aan dat het bestemmingsplan niet direct toelaat een serre te herbouwen; immers de serre is er al ongeveer 60 jaar niet meer. Maar er zijn wel openingen. Deze openingen zijn benut en de procedure voorziet in het verstrekken van een vergunning, gelijk met het aanpassen van het bestemmingsplan. Ik zeg dit nu in eigen bewoording, het proces is natuurlijk correct en ambtelijk. Een en ander leidt tot een omgevingsvergunning in het voorjaar van 2023 voor het totale project.

Vanaf begin 2023 kunnen we dus aan de slag. Wat houdt dit daadwerkelijk in? het project is opgedeeld in 3 delen:

- 1) Restauratie van de monumentale moestuinmuren. het zijn ongeveer 125 strekkende meter muren met een hoogte van ongeveer 2,5 m. Hele stukken van de muren moeten worden afgebroken en opnieuw opgemetseld. De afdekkappen van mergel moeten grotendeels worden vervangen. In de muren bevinden zich een aantal grote oranje vlekken. dat zijn veldbrandstenen die niet voldoende "doorbakken" zijn; men noemt dit "halve garen". Deze zijn ernstig verweerd, worden uitgekapt en vervangen

Vervolgens moeten de voegen worden uitgekrabd en het totaal opnieuw gevoegd. Dit moet uiteraard tweezijdig. hiervoor is het nodig met alle achterburen goed af te stemmen.

- 2) De reconstructie van de voormalige serre. Dit is nieuwbouw en daar zal het RCE geen nadere eisen aan stellen. We weten precies hoe de serre er vroeger uitzag en zo willen we deze weer bouwen.

Eerst zullen we de aanwezige kelder nog moet moeten terugvinden en uitgegraven; hopelijk zijn de resten nog bruikbaar en is het doenlijk om de kelder te herbouwen. De verwachting is dat deze niet groot is (ongeveer 4 m²). De trap hebben we gevonden ligt buiten de serre en is nog gaaf. Bijzonder is dat we van de inmiddels overleden oud tuinman Sjang Jaspar over deze kelder en trap enige informatie hadden.

Vervolgens wordt de regenwaterbak aangeheeld en afgewerkt met een betonnen dekplaat, aansluitend aan de dekplaat voor de kelder. Als de stenen plint van de serre is opgemetseld en de achterliggende muur opnieuw is gevoegd, dan kan de serrebouwer de nieuwe serre plaatsen. We hebben goed zaken kunnen doen met het bedrijf Devisscher uit België (nabij Turnhout). Zij hebben ruime ervaring en bieden goede service en adviezen.

- 3) In het achterste compartiment gaan we een aantal hoogstam-fruitbomen planten. Dit zal het sluitstuk worden van het project; dat heeft nog enige tijd. Het geeft ons gelegenheid om nog goed te onderzoeken welke rassen het beste passen. Ook moeten nog enkele hagen worden bijgeplant, met poorten in "landgoedstijl". In dit compartiment bevindt zich een stal, die aan vernieuwing toe is. Het is een goede kans om deze dan te gaan gebruiken als berging voor de kwallef. Aan deze berging is een afdakje gepland, zodat we voortaan ook een schuilplekje hebben. Aan de staatzijde wordt de toegang tot het landgoed en de kwallef verbeterd. De gemeente Meerssen maakt een plan om de weg voorlangs te reconstrueren met het doel bij wateroverlast de waterstromen gunstiger te geleiden. Momenteel heeft het kasteel en park hieronder te lijden. Ons doel is dat het landgoed "Biesenberg" en de kwallef ieder een aparte toegang krijgen. Enerzijds om het prive-gedeelte van het landgoed beter af te scheiden en om de Kwallef van Vliek toegankelijker te maken voor bezoekers.

Al met al, er is genoeg te doen. Voor het metselwerk, het voegen en het plaatsen van de nieuwe mergelkappen zullen we een bedrijf opdracht geven, evenals voor het leveren en plaatsen van de serre. We gaan de overige werkzaamheden in eigen beheer uitvoeren. dat is velerlei, zoals het ontgraven van de kelder; het metselwerk van de serreplint, het afbreken van de slechte delen van de muren en het verwijderen van de slechte mergelkappen. Het schoonbikken van de veldbrandstenen en het uitkappen van de voegen vraagt veel vrijwilligersinzet. de nieuwbouw van de berging is een mooie klus; doen we ook zelf. Hierbij kunnen we nog wel hulp van extra vrijwilligers gebruiken. Als iemand wil helpen? Kom eens langs, we zijn voortaan vaker dan alleen de dinsdagmiddag bezig.

We moeten nog even wachten tot alle zaken officieel geregeld zijn. De subsidie moet nog worden besloten door GS van de Provincie Limburg. Dat lijkt een formaliteit, maar moet wel gebeuren. En de omgevingsvergunning dient nog te worden verleend. De aanvraag is in behandeling. Dus ook nog even afwachten.

We zullen gedurende het project een website bijhouden onder de naam "Kwallef van Vliek". Onder het "kopje evenementen" is ook informatie te vinden over bepaalde activiteiten zoals mijlpaalviering, muziek-evenement of opendag.

2014 onthulling bord bij de ingang.

We ontmoeten u graag. Als we aan het werk zijn is het hek open. Ook kunt u een afspraak maken (info op de website).

Foto's van John Drummen, RCE, Fred Erkenbosch en Henk Urlings.